

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δ. Μυλωνάκης, Κοσμήτορας Σχολής Κοινωνικών Επιστημών 11

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Σ. Αρναουτάκης, Περιφερειάρχης Κρήτης 15

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ συγγραφέων & επιμελητών του συλλογικού τόμου 21

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μ. Σαματάς, Δ. Μυλωνάκης, Μ. Δαφέρμος, & Α. Καστελλάκης 23

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

1. Κρήτη: Οι πολλαπλοί τόποι, τρόποι και χρόνοι της και η πρόκληση της διακυβέρνησής τους 37
Ελένη Καπετανάκη-Μπριασούλη
2. Οι Κρήτες της Διασποράς και η σχέση τους με την Κρήτη 56
Μιχάλης Δαμανάκης
3. Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο γλωσσικής διδασκαλίας και αφύπνισης της πολιτισμικής ταυτότητας 72
Μαρίνα Τζακώστα, & Ελευθερία Μπετεινάκη

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

4. Στρατηγικές επενδύσεις και περιφερειακή ανάπτυξη: Μια προκαταρκτική αποτύπωση για την Περιφέρεια Κρήτης 93
Ελένη Δρακάκη, Μανόλης Μανιούδης, Δημήτρης Μυλωνάκης, & Σέργιος Τζωτζές

5. Οι επιπτώσεις της κρίσης σε Κρήτη, Κύπρο και Μάλτα:
Μια συγκριτική ανάλυση 110
Στυλιανός-Ιωάννης Τζαγκαράκης, & Ηλίας Σ. Παππάς
6. Ζητήματα αναπτυξιακής πολιτικής και εκπαίδευσης κατά την περίοδο
της κρίσης: Οι ευκαιρίες ανάπτυξης στην Κρήτη και η ευρωπαϊκή
αναφορά 128
Μαρίνος Χουρδάκης, & Ευάγγελος Ταλιούρης
7. Η αγορά εργασίας στην Κρήτη: Χαρακτηριστικά, μετασχηματισμοί
και τάσεις – Ευρήματα της ποσοτικής έρευνας 143
*Μανώλης Βέργης, Περικλής Δράκος, Κωστής Πηγουνάκης,
& Βαγγέλης Τζουβελέκας*
8. Από την έρευνα στην παρέμβαση: Διάγνωση αναγκών και συγκρότηση
προγράμματος στοχευμένης κατάρτισης – reskilling για την Κρήτη 158
Νίκος Παπαδάκης, & Μαρία Δρακάκη
9. Διά βίου παιδεία της επισφαλούς εργασίας στην Ελλάδα
και στην Κρήτη 174
Αντώνης Χουρδάκης

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

10. Κρήτη, τουρισμός και δυναμικές προοπτικές ισοδύναμης
και μοιρασμένης ανάπτυξης 189
Γιώργος Νικολακάκης, & Μανώλης Φραγκιαδουλάκης
11. Η σημασία της οικονομίας του πολιτισμού στην τοπική ανάπτυξη 208
Ερασμία Ε. Σπανουδάκη
12. Ιδεοτοπία, οργανώσεις και αμφισημίες της κοινωνικής
και αλληλέγγυας οικονομίας στην Κρήτη 227
Γιάννης Ζαϊμάκης

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

13. Οι πολιτικές ανάπτυξης, η τοπική διακυβέρνηση και η υπεύθυνη
επιχειρηματικότητα: Η ευρωπαϊκή διάσταση και οι ευκαιρίες
στην Κρήτη 247
Ευάγγελος Ταλιούρης
14. Περιφερειακή πολιτική, διοικητική μεταρρύθμιση και αυτοδιοίκηση
στην Κρήτη: Από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση στον Καλλικράτη 261
Σταύρος Ρακιντζής

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ:
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ,
ΤΡΟΧΑΙΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ, ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ

15. Εγκληματικότητα στην Κρήτη: Αποτίμηση της επίσημα
καταγεγραμμένης εικόνας 279
Βασιλική Πετούση
16. Η παραβατικότητα ανηλίκων στον Νομό Ρεθύμνου την τελευταία
δεκαετία (2007-2017). 297
Χαρά Θεοδωράκη, Ιωάννης Πενταγιώτης, & Βασιλική Πετούση
17. Τροχαία ατυχήματα στην Κρήτη: Συγκριτική και κριτική προσέγγιση
σε έναν τραγικό απολογισμό 312
Γεώργιος Καραβιώτης, Γιάννης Λιονάκης, & Μηνάς Σαματάς
18. Η δημογραφική γήρανση στην Κρήτη: Μια αδρή αποτύπωση
κατά νομό 329
Στεφανία Καλογεράκη

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ
ΘΕΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

19. Σχολική διαρροή στην Κρήτη: Το πρόβλημα και προτάσεις
αντιμετώπισης 351
Αγγελική Καψάσκη
20. Το πρόβλημα της σχολικής βίας στην υποχρεωτική εκπαίδευση
στην Κρήτη: Καλές πρακτικές αντιμετώπισης 367
Αθηνά Ντούλια
21. Αποτελεσματικότητα, ισότητα και «επιλογή σχολείου»:
Ανάγκες και προοπτικές εκπαιδευτικής συμπερίληψης
στις τοπικές κοινωνίες 377
Αντιγόνη Σαρακινιώτη, & Πολυχρόνης Σιφακάκης

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ
ΘΕΜΑΤΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

22. Το αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στον κοινωνικό κόσμο
και τη «φθαρμένη» ταυτότητα, στις αφηγήσεις ανθρώπων
με εμπειρίες στις ψυχιατρικές δομές στην Κρήτη 393
Κωνσταντίνα Κατοστάρη, Σοφία Τριλίβα, & Μανόλης Τζανάκης
23. Αυτοκτονίες στην Κρήτη: Η μέθοδος της ψυχολογικής αυτοψίας 408
Αναστασία Ε. Καστανάκη

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟ
ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

24. Βιοπαρακολούθηση και επιπτώσεις στην υγεία και στο περιβάλλον από την έκθεση στα φυτοφάρμακα τα τελευταία χρόνια στην Κρήτη 427
Αριστείδης Τσατσάκης, Εμμανουήλ Ν. Τζατζαράκης, Ιωάννα Κατσικαντάμη, Βασιλική Καρζή, & Αλέξανδρος Βαρδαβάς
25. Οι συνεχώς μεταλλασσόμενες οδηγίες για τη διατροφή και οι επιπτώσεις τους στη δημόσια υγεία στην Κρήτη 438
Απόστολος Ρίζος
26. Υγεία και περιβάλλον στην Κρήτη του 21ου αιώνα: Η δράση ομάδας επιστημόνων για τις μακροχρόνιες επιπτώσεις των φυτοφαρμάκων στην υγεία και στο περιβάλλον τη Κρήτης 447
Δημήτρης Πετράκης, & Μιχάλης Παπαηλιάκης

ΜΕΡΟΣ ΕΝΑΤΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

27. Περιβαλλοντική νομοθεσία και κοινωνία: Ευαισθητοποίηση για την άσκηση δίωξης για εγκλήματα κατά της άγριας ζωής και ανάδειξη της περιβαλλοντικής ευθύνης σε περιοχές του Δικτύου NATURA 2000 στην Κρήτη 459
Μιχάλης Προμπονάς, Σταύρος Ξηρουχάκης, Καλλιόπη Μπαξεβάνη, & Ελισάβετ Γεωργοπούλου
28. Τοπικές περιβαλλοντικές διαμαρτυρίες και πολιτικές για τους χώρους διαχείρισης απορριμμάτων στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Κρήτης, 1998-2010 478
Άγγελος Λουκάκης

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

29. Έρευνα τουριστικού προφίλ αλλοδαπού επισκέπτη στον Εθνικό Δρυμό Σαμαριάς 497
Γεώργιος Φακωτάκης, Γεώργιος Μπαουράκης, Περικλής Δράκος, & Κωνσταντίνος Ζοπουνίδης
30. Διαδικτυακή έρευνα βιοτικού επιπέδου και ποιότητας ζωής των φοιτητών/τριών του Πανεπιστημίου Κρήτης (2017) 510
Μηνάς Σαματάς, & Περικλής Δράκος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ακαδημαϊκό έτος 2017-18 το Πανεπιστήμιο Κρήτης (ΠΚ) έκλεισε 40 και η Σχολή Κοινωνικών Επιστημών (ΣΚΕ) 30 χρόνια λειτουργίας. Στα χρόνια αυτά το Πανεπιστήμιο και η Σχολή μας έβαλαν τη σφραγίδα τους εμφατικά τόσο στα πανεπιστημιακά δρώμενα της χώρας μας όσο και στην τοπική κοινωνία. Όταν ξεκινήσαμε τις συζητήσεις για τον εορτασμό των 30 χρόνων λειτουργίας της Σχολής μας, το κύριο ζητούμενο ήταν με ποιον τρόπο θα κορυφωθούν οι εκδηλώσεις μας. Μόλις κατατέθηκε η ιδέα για ένα μεγάλο συνέδριο αφιερωμένο στην Κρήτη, η συζήτηση για άλλα θέματα σταμάτησε. Και όπως θα αναφέρω παρακάτω, αυτό δεν είναι συγκυριακό, αλλά έχει να κάνει πρωτίστως με τη σχέση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο και τη Σχολή μας με την τοπική κοινωνία του Ρεθύμνου και ευρύτερα της Κρήτης όλα αυτά τα χρόνια.

Η Σχολή Κοινωνικών Επιστημών ξεκίνησε τη λειτουργία της το ακαδημαϊκό έτος 1987-88 με τρία Τμήματα (Κοινωνιολογία, Οικονομικές Επιστήμες και Ψυχολογία), περίπου 10-15 καθηγητές και 200 φοιτητές στο σχολικό κτιριακό συγκρότημα στα Περιβόλια Ρεθύμνου. Τριάντα χρόνια μετά τα Τμήματα της Σχολής έχουν γίνει τέσσερα με το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το ακαδημαϊκό έτος 1999-2000, οι καθηγητές 70 και οι φοιτητές 4.500. Και βέβαια έχουμε, πλέον, μετακομίσει από το ακαδημαϊκό έτος 1998-99 στην Πανεπιστημιούπολη του Γάλλου που αποτελεί μία από τις ωραιότερες πανεπιστημιούπολεις της χώρας μας.

Η Σχολή μας υπήρξε καινοτόμα από ιδρύσεώς της. Δύο είναι τα νέα στοιχεία με τα οποία εμπλούτισε την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα. Το πρώτο είναι ότι είναι η μοναδική Σχολή στη χώρα η οποία θεραπεύει αυτοδύναμα τέσσερα βασικά επιστημονικά πεδία των Κοινωνικών Επιστημών: Κοινωνιολογία, Οικονομικές Επιστήμες, Πολιτική Επιστήμη και Ψυχολογία. Συνέπεια αυτού είναι η διάδραση και συνεργασία ανάμεσα στα Τμήματα και τα επιστημονικά πεδία που θεραπεύει η Σχολή, επ' ωφελεία τόσο των φοιτητών όσο και των καθηγητών. Βασικό μέλημά μας τα τελευταία χρόνια είναι η προαγωγή της διε-

πιστημονικότητας, δηλαδή της συνεργασίας ανάμεσα στους επιστημονικούς κλάδους των κοινωνικών επιστημών, τόσο σε ερευνητικό όσο και σε διδακτικό επίπεδο. Στην κατεύθυνση αυτή πριν δύο χρόνια εγκαινιάσαμε τον καινοτόμο θεσμό των διατμηματικών μαθημάτων, τα οποία διδάσκονται από καθηγητές δύο ή περισσότερων Τμημάτων της Σχολής.

Το δεύτερο καινοτόμο στοιχείο της ΣΚΕ είναι ότι περιλαμβάνει στους κόλπους της το πρώτο αμιγές Τμήμα Ψυχολογίας που ιδρύθηκε στον ελλαδικό χώρο. Με άλλα λόγια, η Σχολή μας έβαλε για πρώτη φορά την Ψυχολογία στον χάρτη της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα ως αυτόνομο επιστημονικό κλάδο, για να ακολουθήσουν μετά και άλλα κατά πολύ αρχαιότερα πανεπιστήμια (όπως το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το Πάντειο Πανεπιστήμιο και το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).

Άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο που μαζί με τα παραπάνω αποτελούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Σχολής μας είναι η έμφαση στην έρευνα και την εξωστρέφεια, που αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά και του Πανεπιστημίου Κρήτης. Στη Σχολή μας αυτή τη στιγμή βρίσκονται σε πλήρη λειτουργία 7 μεταπτυχιακά προγράμματα, τρία από τα οποία είναι διατμηματικά, ενώ ένα είναι διακρατικό και γίνεται στην αγγλική γλώσσα. Λειτουργούν επίσης 14 ερευνητικά εργαστήρια, τρία από τα οποία είναι διατμηματικά. Όλα τα εργαστήρια υπάγονται στο Κέντρο Ερευνών και Μελετών (ΚΕΜΕ), το οποίο αποτελεί μία αυτόνομη διεπιστημονική ερευνητική μονάδα για τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και της επιστήμες της αγωγής. Επίσης, κατά τη διάρκεια των 30 χρόνων λειτουργίας της η Σχολή μας κατάφερε να κάνει αισθητή την παρουσία της στο διεθνές επιστημονικό στερέωμα. Πέραν των εκατοντάδων διεθνών δημοσιεύσεων και συμμετοχών των μελών της σε διεθνή συνέδρια, η Σχολή μας έχει αναπτύξει συνεργασίες με πάνω από 80 διεθνή πανεπιστήμια, ενώ έχουμε διοργανώσει πάνω από 80, διεθνή κυρίως, συνέδρια, θερινά σχολεία και συμπόσια. Τρία από αυτά τα συνέδρια και θερινά σχολεία έχουν γίνει διεθνώς καταξιωμένοι θεσμοί, αφού συνεχίζουν τη λειτουργία τους εδώ και 20-25 χρόνια σε ετήσια βάση.

Ένα πρόσθετο σημαντικό χαρακτηριστικό της ΣΚΕ είναι η πολύ στενή σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στους φοιτητές και τους καθηγητές, η έντονη ακαδημαϊκή ζωή και η ακόμα εντονότερη αίσθηση της πανεπιστημιακής κοινότητας. Γενικά η Σχολή μας είναι μία ζωντανή κυψέλη όπου γίνονται ενδιαφέρουσες εκδηλώσεις σχεδόν σε καθημερινή βάση, στις οποίες συμμετέχουν ενεργά οι φοιτητές μας οι οποίοι δένονται συναισθηματικά πολύ με το Πανεπιστήμιο αλλά και με την πόλη του Ρεθύμνου, σύμφωνα και με πρόσφατη έρευνα της Σχολής μας που δημοσιεύεται στον τόμο αυτό.

Θα ήθελα να κάνω ειδική μνεία στη σχέση του Πανεπιστημίου και της Σχολής μας με την τοπική κοινωνία η οποία, παρά τα επιμέρους προβλήματα, είναι γε-

νικά αγαστή. Η βοήθεια που έχουμε πάρει όλα αυτά τα χρόνια είναι σημαντική. Πέραν των εκτάσεων της Πανεπιστημιούπολης στου Γάλλου, τόσο η Περιφέρεια και η Αντιπεριφέρεια Κρήτης όσο και ο Δήμος Ρεθύμνου αλλά και τοπικές επιχειρήσεις χρηματοδοτούν τακτικά πολλά προγράμματα, εκδηλώσεις και συνέδρια. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και το συνέδριο για τα 30 χρόνια της ΣΚΕ το οποίο χρηματοδοτήθηκε τόσο από την Περιφέρεια Κρήτης όσο και από τον Δήμο Ρεθύμνου και τοπικούς επιχειρηματίες. Τους ευχαριστούμε όλους πολύ για αυτό.

Το Πανεπιστήμιο και η Σχολή μας, αναγνωρίζοντας την προσφορά της τοπικής κοινωνίας και ευρύτερα της κρητικής κοινωνίας, φροντίζουν να την ανταποδίδουν ποικιλοτρόπως. Από παράδειγμα αυτής της αμφίδρομης σχέσης αποτελεί το θέμα του επετειακού συνεδρίου για τα 30 χρόνια λειτουργίας της ΣΚΕ, όπως και του παρόντος τόμου, το οποίο είναι αποκλειστικά αφιερωμένο στη σύγχρονη Κρήτη, όπως αντανακλάται και στον τίτλο τους: «Η Κρήτη στον 21ο αιώνα: προβλήματα, προκλήσεις και προοπτικές». Τόσο το συνέδριο όσο και ο παρών τόμος αντανακλούν την αγάπη και ευγνωμοσύνη της Σχολής και του Πανεπιστημίου προς την κρητική κοινωνία για όλα αυτά που μας έχει προσφέρει και συνεχίζει να προσφέρει.

Θεωρούμε ότι το συνέδριο ήταν επιτυχές, αφού συγκέντρωσε 76 εισηγητές τόσο από τον ακαδημαϊκό χώρο όσο και άλλους μελετητές και ακτιβιστές των σύγχρονων προβλημάτων της Κρήτης. Το παρακολούθησαν και συμμετείχαν ενεργά και με πραγματικό ενδιαφέρον πολλοί πανεπιστημιακοί, φοιτητές και φοιτήτριες, αλλά και αρκετοί επισκέπτες σύνεδροι απ' όλη την Κρήτη.

Στο συνέδριο είχαμε τη χαρά να προσκαλέσουμε και να παραβρεθούν νυν και πρώην πρυτάνεις και αντιπρυτάνεις του ΠΚ για να συζητήσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει διαχρονικά το Πανεπιστήμιο Κρήτης. Το συνέδριό μας τίμησαν επίσης στην καταληκτική ολομέλεια ο Περιφερειάρχης Κρήτης, κ. Σταύρος Αρναουτάκης, και Δήμαρχοι και αντιδήμαρχοι των μεγάλων πόλεων της Κρήτης, οι οποίοι συζήτησαν την αναπτυξιακή και ευρωπαϊκή προοπτική του νησιού. Όλους αυτούς τους πρυτάνεις, αντιπρυτάνεις και αυτοδιοικητικούς που πρόθυμα συμμετείχαν στο συνέδριο θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά.

Επίσης, εκφράζω τις ευχαριστίες μου προς όλους και όλες που συνέβαλαν για να πραγματοποιηθεί αυτό το συνέδριο και να εκδοθεί ο παρών τόμος: τον κ. Δημήτρη Σακελλαρίδη για την τεχνική υποστήριξη, τη γραμματέα κ. Γαλάτεια Ντανανάκη, τους εθελοντές φοιτητές και φοιτήτριες και φυσικά τους συναδέλφους που συμμετείχαν στην οργανωτική επιτροπή, και κυρίως τον καθηγητή κ. Μηνά Σαματά που ήταν η ψυχή του συνεδρίου.

Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε σε όλους τους χορηγούς μας και κυρίως στην Περιφέρεια Κρήτης και προσωπικά στον Περιφερειάρχη Κρήτης κ. Αρναουτάκη, στον Δήμο Ρεθύμνου και τον Δήμαρχο κ. Μαρινάκη, καθώς και στις εκδόσεις Πεδίο. Επίσης στον Ross Daly και τους μουσικούς του, όχι μόνο για την ευγενική

παρουσία τους στο συνέδριο, αλλά και για την εν γένει συνεισφορά τους στον χώρο της παραδοσιακής μουσικής. Τέλος, ευχαριστώ όλους τους εισηγητές του συνεδρίου και συγγραφείς των κειμένων του παρόντος τόμου, όπως και τους υπόλοιπους συμμετέχοντες στο συνέδριο που ενδιαφέρονται για την ανάδειξη των προβλημάτων της Κρήτης, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην κατανόηση και επίλυσή τους. Ελπίζουμε ο παρών τόμος να αποτελέσει ένα βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Δημήτρης Μυλωνάκης

Καθηγητής, Κοσμήτορας Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του ΠΚ &
Πρόεδρος της Οργανωτικής και Επιστημονικής Επιτροπής του Συνεδρίου